

Doktori értekezések 1932—33-ban.

A budapesti egyetemen.

1. *Horváth Lehel: Gyulai Pál magyar irodalomtörténete.* Budapest, 1933. 8-r. 34 l. — A szerző Gy. P. irodalomtörténeti «megállapításainak szerves egészét» nevezi irodalomtörténetének. Dolgozata elején csak a XIX. század első felére vonatkozók összeállítását ígéri, de ennél többet ad, mert a XVIII. századnak s a XIX. sz. második felének íróiról is szól. Dolgozatának első részében megállapítja azt a különben általánosan ismert tény, hogy Gy. a nyersanyagot Toldy Ferenc munkáiból vette, sőt néha értékeléseiben is az övére támaszkodott, továbbá, hogy tanult Erdélyitől, Aranytól, Keménytől, sőt Salamon Ferentől is. Ezt találó példákkal bizonyítja. Csengery hatását is említi, de itt a bizonyítással adós marad. Kiemeli — az idegen hatásokat csak futólag említve — hogy Gy. a maga esztétikai elveit többnyire a kiváló költői művekből vonta le. Vizsgálódásainak középpontja mindig az irodalmi mű volt, melynek nemcsak tárgyilagos boncolását, hanem érzéssel és képzelettel való átélését is megkívánta. Kiváló gondot fordított a lélekrajzi elemzésre, de a művészi forma méltatására is. Ennél az általánosságban mozgó és igen rövid jellemzésnél értékesebb dolgozatának az a része, melyben azt vizsgálja, hogy Gy. miben volt önálló s miben tért el Kazinczy és Kölcsey kritikai irányától, valamint kortársaiétól, kivált a Toldytól, s mivel vitte előbbre irodalomtörténetünket. Hatásáról már csak igen röviden szól. Örvendetes, hogy fiatal kutató létére nem becsüli túl a legújabb irodalomkutató irányokat, nem nézi le a régiek munkáját, hanem észreveszi, hogy «nekünk is volt egy klasszikus korunk, amelynek tudósai: Kemény, Arany s a legharcosabb Gyulai már a század közepétől fogva, — mintegy korukat megelőzve — egész modern szempontoknak engedtek teret vizsgálódásaikban». Mondanunk sem kell, hogy 13 lapon nem meríthette ki tárgyát, csak újabb adalékokat nyújthatott Gy. méltatásához. A *Függelékben* Gy. munkái és könyvatos egyetemi előadásai alapján röviden és kivonatosan összeállítja Gy. irodalomtörténeti tanításait a francia iskolától kezdve Aranyig. Időrendben halad, s írók szerint csoportosítja Gy. «legfőbb megállapításait». Hasznos kis áttekintés.

Ez a kis munka is azt bizonyítja, hogy mennyire szükséges volna egy nagyszabású és minden részletre kiterjedő tanulmány, hogy végre határozottan körvonalozná Gy.-nak, az esztétikusnak és irodalomtörténetírónak önálló tanításait, melyekkel tudományunkat előbbre vitte, és hatását kortársaira és utódaira.

2. *Rozgonyi Margit: Tömörkény István.* Budapest, 1932. 8-r. 39 l. — Tömörkényről Kéky Lajos és Móra Ferenc tanulmányain kívül nem jelent még meg értékesebb méltatás, úgyhogy a szerző helyesen tette, hogy az érdemes szegedi író választotta értekezése tárgyául. Életrajzát érdekesen és könnyedén beszéli el, gondosan összegyűjtve a T.-ről elszórtan közölt adatokat. Kár, hogy ezeket nem egészítette ki a családtól nyert újakkal. Munkáinak méltatását az életrajzba szövi bele időrendben, s iparkodik feltüntetni az író életének és műveinek kapcsolatait. Tárgyaló módja nem művészi, mert sorba veszi T. egymás után megjelent kötetait, külön-külön

ismerteti tartalmukat, s egyes novelláiról és rajzairól is külön-külön szól. Ezek a tartalom-elmondások helyenkint ügyesek s még idézetekkel is élénkbebbé vannak téve, úgyhogy kellemesen színezik az értekezés szárazabb hangját. Az illetén aprólékos tárgyalás nem kerülheti el az ismétléseket. T.-nek kicsiny volt a témaköre, elbeszéléseinek környezetrajzai, tárgyai és alakjai meglehetősen egyformák, úgyhogy a róluk írt jellemzések is szükségképpen egyformák lesznek. A dolgozat különben első gondosabb áttekintése T. munkásságának, amelyet az *Összefoglalásban* tömören és találoan jellemez magyar és külföldi munkáival való kapcsolataira is kiterjeszkedve.

3. *Farkas Olga: Rákosi Viktor.* Budapest, 1929. 8-r. 16 l. A szerző először R. V. életét mondja el röviden. Összeállítja az ismert adatokat, de nem egészíti ki újakkal, pedig a családtól és a kortársak némelyikétől sok ilyen szerezhetett volna. A fiatal életrajzírók ne sajnálják ezt a fáradságot, mert így sok érdekes adatot menthetnek meg az utókor számára. Az idő gyorsan múlik, a családtagok és kortársak elhalnak, s a most még feljegyezhető életrajzi adatok pótolhatatlanul elvesznek. Külön fejezetben szól elbeszéléseiről, valamint regényeiről, és iparkodik R. V. írói egyéniségét jellemezni. Megfigyelései között vannak találoak, de az adott írói arckép ilyen kis terjedelmű dolgozat szűk keretében csak gyenge vázlat.

4. *Steiner Lenke: Ágai Adolf.* Budapest, 1933. 8-r. 45 l. Életét röviden tárgyalja és csak kb. 1860-ig, mert későbbi élete műveire, írói fejlődésére már nincs hatással, s így szerinte «érdektelen». Ekként maga is lemond az életrajz teljességéről, tehát mi sem kifogásolhatjuk vázlatosságát. Ágai mint tárcaíró volt legeredetibb, ezért szerzőnk is mint tárcaíró vizsgálja legnagyobb gonddal. Kár, hogy nem foglalkozik az előtte működőkkel (Nagy Ignác, Bulyovszky Gyula stb.), s így Á. tárcaírói eredetiségét nem látjuk határozottan. Általában szükség volna a magyar tárcairodalom történetének tüzetes megírására, mert addig az egyes írókat nem tudjuk pontosan beleállítani a fejlődés menetébe. A szerző ennek ellenére iparkodik a tárcaíró Ágainak egyéni vonásait megállapítani, s ez elég jól sikerül neki. Érdekes és célszerű lett volna, ha egy-két tárcaját részletesen ismertette volna, rámutatva eredeti vonásaikra. Így, példákkal megvilágítva, nem lennének fejtegetései annyira elméletiek.

Érdekesen mondja el a *Borsszem Jankó* keletkezésének és hosszú életének történetét. Itt sem ártott volna, ha ismertetését a régibb magyar éleclapirodalom rövid történetével vezeti be. Nem emeli ki, hogy a *Borsszem Jankó* állandó alakjai később kopottakká, sablonosakká váltak, s régi aktualitásukból veszítve anachronisztikusokká és unalmasokká merevedtek. Nem említi azt sem, amit ma már világosan látunk, hogy túlságosan liberális irányzata, mely sokszor régi magyar értékek túlzó kifigurázásában nyilatkozott, határozottan bomlasztó hatással volt a magyar közszellemre. — Á. novelláiról csekély értékűkhöz képest röviden szól, s végül gyermekirodalmi munkásságát jellemzi. Itt is meg kellett volna említenie, hogy később a *Kis Lap* is elvénhedt, s nagyban veszített népszerűségéből. — Az értekezés különben az értékesebbek közé tartozik.

5. *Péczely Ödön: Elvek és költészeti irányok az 1890-es évek irodalmában.* Budapest, 1932. 8-r. 50 l. — A dolgozat «az egykorú kritikákat irányító eszméket és ezzel kapcsolatban a költői művekben látható irányokon keresztül a magyar irodalmi fejlődés egyik jelentős fázisát» kívánta «mintegy keresztmetszetben bemutatni». Ehhez képest értekezését két fejezetre osztja. Az elsőben a korszak kritikai állásfoglalását és elvi célkitűzéseit, a másodikban, amely terjedelmesebb, magukat a költői műveket tárgyalja. Az első fejezet ismerteti a konzervatív és haladó kritika összecsapását. Az egyik a nemzeti hagyományokat védve, a hazafiatlanság és erkölcstelenség vádjával illeti a modernebb költői irányokat, s ezzel elintéztnek is véli ezt a bonyolult kérdést, a másik viszont merev dogmatizmussal, maradisággal, epigon-észjárással vádolja azamat. Ma már világosan látjuk mindkét irány hibáit és túlzásait, és azt is, hogy köztük a közeledés, kibékülés lehetetlen lévén, az irodalom kettészakadását nem lehetett megakadályozni. A második fejezetben azt vizsgálja, hogy az elméleti vitákban hangoztatott elvek miként mutatkoznak a gyakorlatban, vagyis a lírai költészetben. Sorra veszi a hagyományt követő, s a hagyománnyal többé-kevésbé szakító költők munkáit, és a találó példák nagy tömegével mutat rá a bennük feltűnő eszmei és formai árnyalatokra. Ha a regény- és novella-, valamint a dráma-irodalomra is kiterjeszkedett volna, még teljesebb képét tudta volna megrajzolni ennek az érdekes átmeneti kornak, de dolgozata így is értékes és eszmekeltő.

6. *Kemény Katalin: Erdélyi emlékirók.* Kolozsvár, 1932. 8-r. 62 l. Erdélyi tudományos füzetek 47. sz. — A szerző először meghatározza az emlékirat műfaji jellegét, azután arra a kérdésre felel, hogy van-e külön erdélyi emlékirodalom, majd magukról az emlékirókról szól, kik főnemesi, nemesi és «tudós» családok tagjai voltak. Az emlékiratok fajtáiról szólva, kirekeszti tárgyalása köréből a száraz följegyzéseket tartalmazó periodikus emlékiratokat, ő t. i. csak azokat tárgyalja, melyek irodalmi mű-számba mennek. Külön foglalkozik a történelmi, külön a vallásos és külön az önvédelmi elemnek szerepével emlékiratainkban, végül az irodalmi formájú végrendeletekkel. Célja az emlékiratoknak nem mint történelmi forrásmunkáknak, hanem mint irodalmi műveknek méltatása. Kiterjeszkedik az egyes emlékiratok egyéni sajátosságaira, előadó és jellemző módjára, valamint stílusára, a pietizmus szerepét is hosszasan és érdekesen tárgyalja. Az úttörő dolgozatot a kérdésre vonatkozó: irodalom s az emlékiratok jegyzéke zárja be. Itt hiánynak érezzük, hogy nem említi az egyes emlékiratok keletkezésének évszámát és azt, hogy az emlékirat milyen időkorre terjed.

7. *Jeney János: Garay János.* Budapest, 1932. 8-r. 108 l. Palaestra Calasantiana. A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől. 1. — Garay Jánossal aránylag keveset foglalkozott irodalomtörténetünk. Ferenczy József életrajza (1883) óta csak Császár Elemér írt értékes összefoglaló méltatást lírájáról (Bp. Szemle. 1912.); úgyhogy a szerző hosszabb monografiájára szükség volt. Ferenczy életrajzi adatait más adatokkal (pl. a Figyelő XIII. kötetében megjelent Garay-levelekből merítettéssel) kiegészítve képet rajzol a szép- és

jölelkü költőről, s az élet- és jellemrajzba mint keretbe foglalja G. munkáinak ismertetését és méltatását. *Csatárja*, drámái, lírai és más kisebb költeményei (pl. legendái és balladái), prózai munkái és *Szent Lászlója* mind sorra kerülnek, s a szerző iparkodik tárgyilagosan kiemelni jó és gyenge oldalait, ismertetni őket tartalmi és formai szempontból, s kijelölni helyüket koruk költészetében. Dolgozata nem módosít semmit G. eddig ismert írói aréképén, de kétséggel jobban rávilágít arra. A függelékben egy kis Garay-zótárt állít össze a költő szokatlanabb szavaiból (új szavak, táj- és régi szavak).

8. *Pornai Gyula: Garay János költészetének forrásai.* Budapest, 1933 8-r. 118 l. — Az eddigi kutatók a főttebbi dolgozat szerzőjével együtt csak G. egy-két művének forrásaival foglalkoztak, a többire pedig csak nagy általánosságban utaltak. A szerző ebben a munkájában G. összes forrásaira kiterjeszkedve rendszeres, összefoglaló áttekintést kíván rólok adni. Bevezetésében a fiatal értekezők rossz szokásától eltérve, röviden elmondja, hogy mit írtak eddig G. forrásairól, azután fog a rendszeres tárgyaláshoz, amelynek menete a következő: kisebb költemények a *Csatár* megjelenése előtt, a *Csatár*, kisebb költemények a költő haláláig, a drámák, az Árpádok, *Szent László*. Ezekben megvizsgálja a történelmi forrásokat, melyeket maga G. nevez meg jegyzeteiben, s összehasonlítja velük a költemények adatfeldolgozását, azután kimutatja az irodalmi hatásokat. Ebből világosan látjuk, amit eddig is tudtunk, hogy G.-nak nem volt erős költői egyénisége, de igen érzékeny, amely számtalan (klasszikus, német, francia, angol, olasz és magyar) hatásra reagált. Az egyeztetésekben találunk itt-ott erőszakoltakat és kevésbé valószínűket is, de a legtöbbet elfogadhatóknak találjuk. Szerzőnk különben helyes érzéssel különbözteti meg a valódi hatásoktól a véletlen egyezéseket. A hatások közt megemlékezik a nép- vagy szájhagyományokról s a költő családi hagyományairól is. Gondos tanulmányra valló alapos dolgozat, nagyon jó alapja az esetleges további hatás-kutatásoknak

SZINNYEI FERENC.

A debreceni egyetemen.

9. *Mátyás Sándor: Vargha Gyula.* Debrecen—Budapest, Csáthy Ferenc r. t. 1933. 8-r. 144 l. — A szerző Vargha Gyula életrajzát akarta megírni. Költészetét nem az életrajz keretében méltatja, hanem az életrajzi adatok válaszása után. Ez a módszer természetesen megbosszulta magát. Munkája csupán kísérlet maradt Vargha Gyula életrajzának megírására: nem lehet büntetlenül kiszakítani egy ízig-vérig lírikus élete keretéből költészetét, hiszen nyomról-nyomra követni kell élete és költészete minden belső és külső mozzanatát, hogy előttünk álljon a művész fejlődése a maga örök mozgalmasságában. Élet és művészet, dalalkalom és dal, ember és költő meddig fordítanak még egymásnak hátat rosszul sikerült doktori értekezések jóvoltából? Mikor értik meg már mindnyájan, hogy a költő fejlődéstörténete is szintézis, nem pedig száraz kronológia és motívumfelvázolás?

Maga az értekezés terjengős, a nélkül, hogy elégét mondana; elvi magaslatoakra akar emelkedni, de nincs hozzá ereje és kellő tisztánlátása. Ha

elméleti vagy esztétikai kérdéseket érint, szándéktalanul naiv; ha költeményt elemez, többször félreérti. Önmagának sokszor ellenmond, hát még a legegyszerűbb irodalomtörténeti valóságoknak! Egy nagyon durva tévedését idéznünk kell minden hozzáfűzés nélkül: «Petőfinél keresnünk kell — és csak egyet vagy kettőt találunk — olyan verset, ahol ő magánügyeinek élő, hazája sorsával nem törődő békés polgár.»

Kettős érdeme: nagy szeretettel foglalkozik hősével és nem minden alaposág nélkül akarja művészetét jellemezni. De mégis az a végzete, hogy terjedelmes, 144 oldala nem mond annyit, mint Horváth János emlékbeszédének akár egyetlen megállapítása.

10. *Nagy András: Oláh Gábor.* Debrecen—Budapest, Csáthy Ferenc r. t. 1933. 8-r. 54 l. — Ezzel az értekezéssel nem azért foglalkozunk, mintha méltatást érdemelne. Mit is írhatnánk róla? Azt, hogy szerzőjének fogalma sincs a tudományos követelményekről, nem ért a költői művek analiziséhez, nem tud összefoglaló képet rajzolni hősről, képtelen beleállítani az újabb magyar irodalom fejlődésébe (meg sem kísérli), a tudományos munka közben felmerülő legegyszerűbb technikai fogásokat sem ismeri. Könyvcímet nem tud leírni, az idézés «rejtelméről» sejtelve sincs — csak egy pillantást kell vetnünk a «mű» végén meghúzódó *Forrásmunkák* c. összeállításra.

A másik, inkább elvi természetű kifogás kedvéért írjuk ezeket a sorokat. Élő íróról tudományos életrajzot írni nagyon nehéz feladat; függetleníteni magunkat a kor múlt hatásaitól, a szubjektív szálaktól, melyek az íróhoz és környezetéhez fűznek bennünket, pusztán az eszmét szolgáló elfoglaltság nélkül — majdnem lehetetlen feladat. A történeti távlat nem mese, nem a tudomány dogmatikus elzárkózása a jelentől, hanem az igazság szolgálata. Az élő költő ezer szállal bele van ágyazva városá és társadalma viszonyiba, hátha az a költő épen Oláh Gábor s a szerző épen a szóbanforgó, akinek sem ereje, sem érzéke nincs az irodalom kérdéseinek megítéléséhez és tárgyalásához.

HARASZTHY GYULA.

Dr. Puder Sándor: Szépirodalom és orvostudomány. Művelődéstörténeti és irodalomtörténeti tanulmány. Dr. Györy Tibor előszavával. Budapest, Novák R. és társa (1933), 138 l.

E tanulmányszámba menő könyv szerzője feladatul tűzte maga elé annak a megállapítását, «hogyan és miben tükröződik vissza és csapódik le az orvostudomány fejlődéstörténetének egy-egy felfogása valamely irodalmi korszakban vagy egy-egy irodalmi alkotásban». Szerzőnk kétségtelenül jól oldotta meg ezt a feladatot, mert megvan hozzá az alapos orvosi képzettsége, s így tudományának fejlődésmenetéről és állásáról kellőképpen tájékozva van. De megvan a másik kelléke is: széleskörű olvasottsága mind hazánk, mind a művelt külföld irodalmában, s van ezeken felül meglátó tehetsége a szellemi kölcsönhatások felismerésére és ereje a kompozícióra, s így az orvosi és irodalmi ismereteket egymást kiegészítő módon tudja összekapcsolni. Meggyőződésünk ezért, hogy Puder dr. könyvét mindenki élvezettel és figyelmességgel fogja forgatni.

Ami a tekintélyesen nagy számban felsorakoztatott irodalmi alakok jellemzését és értékelését illeti, mi sem természetesebb, mint hogy nem mindegyik bírálata számíthat kivétel nélkül és mindenütt elfogadásra. Így pld. magam is elismerem Max Nordau kiváló szellemi képességeit, de előttem szó ha esik róla, nem ezek, hanem elsősorban *irányzata* az, mely a szemem elé tolul — ez meg nyomban Billrothot juttatja eszembe, ki Nordau könyveit rossz könyveknek nevezte és irányzatukat úgy jellemezte, «die Freude zu stinken». Nordau nem tagadta meg a magyarságát, ez is igaz, sőt volt egy időpont, amikor sokadmagával ide szeretett volna telepedni: a 90-es évek elején épen az ő elnöksége alatt tartották meg a zionisták a maguk világtalálkozását s ezen határozatilag kimondták, hogy Palesztinára már nincsen szükségünk, hiszen «Magyarország már a mienk».

Amit Puder dr. Stefan Zweig jellemzésére ír, abból nincs egy szó elvenni valóm se; de volna hozzátenni valóm: «Kár, hogy ez a tehetséges író oly szívesen turkál a sexuáliák témájában, kivált *Marie Antoinette* című regényes életrajzában — itt XVI. Lajos egy altesti kis hibájából vezeti le a nagy francia forradalmat. A szellemességnek efféle akrobatamutatóványai, mint költészeti forma, egészséges lelkű és testű, rendes embereket valóban nem tud gyönyörködtetni». Körülbelül ezeket írtam volna én még a Zweig fejezeténél, hogy a róla mondottak egyensúlyba kerüljenek.

Az itt elmondottakból kiütköző értékelési különbségek azonban inkább csak világnézleti eltérésekből származnak és nem Puder dr. értékes munkájának kisebbitését jelentik. Hogy magam Puder dr. munkáját mennyire becsülöm így is, legjobban igazolható azzal a ténnyel, hogy szívesen írtam hozzá előszót.

GYŐRY TIBOR.

Málly Ferenc dr.: Csokonai Dorottyája és Tassoni Secchia rapitája. Szegedi reálgimn. értesítője. 1933. 22—27. l.

A *Dorottyával* kapcsolatban szokás emlégetni Tassoni komikus eposzát, a *Secchia rapitát*, sőt mintái közé is besorolták. Szerző kimutatja, hogy ez a felfogás téves: Csokonait *Dorottyája* megírásában Tassoni *Secchia rapitája* nem befolyásolta. Nemcsak a meséjük halad más nyomon és teljesen elüt egymástól a két-két főalak, Renöppia és Dorottya, Culagna és Opor — jellemük is, szerepük is különböző — hanem még amazonjaikban sincs közös vonás, és a harcleírásokban, a követek eljárásában s az apróbb részletekben sincs nyoma a hatásnak.

Málly Ferenc dr.: A Gualbertus-komédia forrása. Szegedi reálgimn. értesítője. 1933. 28—31. l.

Szerző kimutatja, hogy a Gualbertus-komédia, amely Széchy Károly szerint a *Szigeti veszedelem* keresztlehajlásának forrása, egy firenzei legendának a változata. Főhőse Giovanni Gualberto (995—1073), aki később a Camaldoli szerzetesrendet alapította. Távol áll azonban a *Szigeti veszedelem* keresztlehajlása mind a Gualbertus-komédiától, mind a G.-legendától. Mivel csak a kereszt lehajlása közös vonás bennük, csak párhuzamos helyeknek tekinthetők.